

Motion till riksdagen

1989/90:U424

av Pär Granstedt m.fl. (c)

Fred och avspänning

Sammanfattning

Arbetet för mänskliga rättigheter, bistånd, en uthållig ekologisk utveckling och nedrustning är viktiga delar av svensk utrikes- och säkerhetspolitik.

Sveriges Europapolitik måste ha ett alleuropeiskt perspektiv som syftar till att stärka förtroendet och utvecklingen i hela Europa.

Sveriges möjligheter att verka konstruktivt vid internationella nedrustningsförhandlingar är beroende av det stöd vi får av forskare. FOAs resurser för forskning inom UDs ansvarsområde får inte minska när omprioritering sker.

Vi föreslår att Sverige intensifierar arbetet för ett totalt stopp för kärnva-
penprov.

Sambandet mellan kärnvapen och kärnkraft kräver åtgärder. Sverige bör agera i FN för att LAEAs verksamhet begränsas till att gälla kontroll av kärnkraften och förhindrande av kärnvapenspridningen.

Den marina kapprustningen påverkar Sveriges säkerhet. Regeringen bör lägga fram ett genomarbetat förslag till konkreta åtgärder.

Sverige måste försäkra sig om att kärnvapen inte medförs till svenska hamnar och dessutom arbeta för internationella regler för dessa besök.

En parlamentarisk arbetsgrupp bör inrättas för att driva på arbetet med en nordisk kärnvapenfri zon.

Sverige bör intensifiera arbetet för internationella förhandlingar som syftar till ett förbud mot kryssningsmissiler.

Oklarheten om reglerna för krigsmaterialexporten skadar vår trovärdighet och måste undanröjas.

Fredspolitik

Arbetet för *demokrati och mänskliga rättigheter* är ett viktigt inslag i en fredspolitik. Förtryck skapar helt naturligt motstånd och därmed konflikter. Kampen för frihet är lika gammal som mänskligheten, och måste alltid betraktas som legitim. Viljan till fred får inte innebära ett accepterande av förtryck. Därför är respekten för demokratiska principer och mänskliga rättigheter en förutsättning för en fredlig värld.

En fredlig värld måste också präglas av *ekonomisk rättvisa*. Fattigdom och

misär är också en naturlig rot för motsättningar och konflikter. Viljan till fred får inte bli ett skydd för ekonomisk utsugning och för politiskt förtryck. Att främja bättre levnadsvillkor och en långsiktig, ekologiskt hållbar utveckling är därför också en nödvändig del av vår fredspolitik.

Avspänningsprocessen förutsätter ett ökat förtroende mellan folken, vilket i sin tur förutsätter ökat *ekonomiskt, socialt, miljöpolitiskt och kulturellt samarbete*. Sverige bör därför aktivt verka för att främja ett sådant utbyte mellan öst och väst, inte minst i vår egen del av Europa.

Samarbete i Europa

De neutrala och alliansfria staterna spelar en viktig roll inte minst i Europas politiska liv. I ESK, den europeiska säkerhetskonferensen, liksom i andra multilaterala säkerhetsförhandlingar, fungerar dessa länder som katalysatorer och samtalspartners som stimulerar den öst-västliga dialogen. Detta gäller särskilt i rollen som förtroendeskappare. I denna roll tjänar de ett alleuropeiskt säkerhetsintresse, samtidigt som de värnar om sina egna intressen. Vi anser att neutraliteten är en fast grund att bygga säkerhetspolitiken på. Den skapar stora möjligheter också för framtiden att bidra till fred och avspänning.

Att verka för stärkandet av den frihet, öppenhet och det samarbete i Europa som utvecklats i en så hisnande fart under 1989, är en av de mest centrala uppgifterna för svensk utrikespolitik.

Överenskommelsen i Wien innebär stora framsteg inte minst vad gäller möjligheterna att kontrollera de mänskliga fri- och rättigheternas efterlevnad. Viktigt är att vi ser till att dessa skydd upprätthålls och att kontakterna utökas såväl vad gäller handel-, kultur- som miljösamarbete.

Sverige tillmäter ESK-processen stor betydelse och det finns all anledning att göra det. Det är viktigt att alla länder i Europa kan träffas och diskutera angelägna problem och är en viktig del av de förtroendeskapande åtgärderna i Europa. Sverige måste aktivt delta i ESK-konferensens fortsatta arbete.

De förhandlingar om förtroende- och säkerhetsskapande åtgärder (CSBM) och om de konventionella styrkorna (CFE) som nu pågår i Wien, kan få en avgörande betydelse för Europas framtid.

Forskning för nedrustning

Sverige har en lång och hedrande tradition att med seriösa och konkreta förslag försöka bidra till en nedrustningsprocess. Det bygger på medvetandet om att kapprustningen i sig bidrar till att öka den politiska spänningen i världen och därmed krigsrisken. Dessutom innebär kapprustningen ständigt större risker för krig av misstag, värre konsekvenser av ett krig och ett orimligt slöseri redan i fredstid. Det är viktigt att Sverige fortsätter att ha en hög aktivitet på nedrustningsområdet.

För att detta ska bli verkkningsfullt, måste resurserna till forskning inom UDs verksamhetsområde förstärkas. ESK-konferensen om säkerhet och samarbete i Europa har kommit att bli ett betydelsefullt instrument i förhandlingsarbetet. Det är därför otillfredsställande att regeringen i årets budgetproposition föreslår en neddragning vid FOA inom området europeisk

sakerhet. Det är inte heller tillrådligt att minska anslaget till insamling och analys av luftburen radioaktivitet, som regeringen föreslår.

FOAs anslag inom UDs verksamhetsområde måste stärkas. Eventuellt nödvändiga omprioriteringar får göras inom det betydligt större rent militära forskningsområdet. Detta bör beaktas i den till våren 1990 aviserade forskningspropositionen.

De problem som uppstår vid övergången från en rustningsekonomi till en fredsekonomi röner stort intresse såväl i Sverige som i omvärlden. UD har tidigare äskat medel för att bygga upp en kunskapsbank om erfarenheter av en sådan omställning vid freds och konfliktsinstitutionen i Uppsala. Detta fanns inte med i förra statsverkspropositionen, men förslaget bifölls efter bl a en centermotion. Arbetet med att starta en sådan kunskapsbank har efter riksdagens uttalande startat vid nämnda institution. I samarbete med näringslivet har man börjat lägga upp ett bibliografiskt register.

Förslaget finns dock inte heller med i årets proposition. Vi utgår från att den av riksdagen förväntade satsningen kommer att verkställas av regeringen i forskningspropositionen.

Fullständigt provstoppsavtal

Det finns ett gällande partiellt provstoppsavtal från 1963. Sverige har länge drivit ett aktivt arbete för ett stopp för alla kärnvapenprov.

Kärnvapenmakterna hävdade att detta inte kunde kontrolleras och därför inte skulle fungera.

Nu finns ett färdigt verifikationssystem (IDC) för att kontrollera kärnexplosioner. I Stockholm, Washington, Moskva och Canberra står centraldatacenter färdiga att ta emot seismologiska data från hela världen och ge varje land tillgång till resultaten.

Också redan tillverkade bomber måste testas med jämna mellanrum för att man ska veta att de skulle fungera. Utan provsprängning kan heller inga nya tillverkas. Därför är ett fullständigt provstoppsavtal den viktigaste metoden att avveckla kärnvapnen.

Icke-spridningsavtalet, det s.k. NPT, the Non Proliferation Treaty, skall omprövas 1995. Det finns stor risk att icke-kärnvapenmakter säger upp avtalet om de uppfattar att kärnvapenmakterna inte gjort något för att uppfylla sin del av det gamla avtalet. USA har t ex hela tiden vägrat gå med på förhandlingar om provstopp. Sverige motsatte sig en särskild konferens om provstopp i juni i år och hävdade att förhandlingarna skall skötas vid nedrustningskonferensen i Geneve. Då denna inte nått resultat under 25 år måste dock nya vägar prövas. Sverige bör aktivt arbeta för ett den särskilda konferensen lägger en god grund till kontrollkonferensen i höst, som är den sista före omprövningen 1995.

Den svenska regeringen bör fördöma kärnvapenprov var helst de förekommer och oberoende av vilket land det gäller. Från centerpartiet har vi i riksdagen särskilt kritiserat de franska kärnvapenproven vid Muroroa som sker mot befolkningens vilja. Civilbefolkningen i området har drabbats av cancersjukdomar. Miljön har skadats på ett påtagligt sätt. Detta är en grov kränkning av befolkningens rätt till hälsa och välfärd. Den franska rege-

ringen har hemlighällit omfattningen av skadorna och vägrat att medverka i internationella cancerregister. Frankrike avser nu att utöka sprängningarna till ännu en atoll, Fangataufa. Ön ska användas för kraftigare sprängningar, vilket ytterligare understryker vårt krav på ett fullständigt provstopp.

Sambandet kärnkraft/kärnvapen

Sambandet mellan civil och militär användning av kärnenergi är uppenbart, bl. a. genom att det högaktiva avfallet kan användas som utgångspunkt för framställning av vapenplutonium och genom att reaktorer kan utnyttjas för produktion av både elenergi och vapenplutonium.

Flera stater söker uppenbarligen få reaktorer och uppberedningsanläggningar i egen regi. En uppberedningsanläggning underlättar vapenframställning.

Centerpartiet är motståndare till kärnkraft. En av grunderna för detta ställningstagande är det uppenbara sambandet mellan kärnkraft och kärnvapen.

Vi noterar att det svenska beslutet om att avveckla kärnkraften följs med stort intresse av omvärlden. Vår internationella trovärdighet gör det nödvändigt att riksdagsbeslutet om avveckling står fast. Konsekvenserna av detta beslut måste också tas i Sveriges agerande på den internationella arenan.

Vi anser att Sverige bör ta initiativ till internationella åtgärder för att förhindra spridning av kärnvapen via kärnkraftsteknik och kärnkraftsavfall.

Regeringen bör ge de svenska ambassaderna utomlands den svenska riksdagens beslut till känna och därmed uppgiften att klart redovisa de svenska avvecklingsplanerna i omvärlden.

IAEA

På 50-talet, då man allmänt trodde på "den fredliga atomkraften", skapade FNs generalförsamling det internationella atomenergiorganet, IAEA, i Wien, med främsta uppgift att sprida kärnenergi över världen. Enligt Artikel II i IAEAs stadga är syftemålet följande:

"Organet skall söka påskynda och utvidga atomenergins bidrag till fred, hälsa och välbefinnande i hela världen. Den skall efter förmåga tillse att hjälp som lämnas av organet självt eller på dess begäran, eller som ställts under dess övervakning eller kontroll, icke användes på sätt att den främjar något militärt ändamål."

Det står nu klart att det är omöjligt att förena dessa uppgifter. Kan ett land bygga kärnkraftverk kan de också göra bomber.

Eftersom intresset för kärnkraft minskat på senare år, ägnar IAEA en ökande uppmärksamhet åt andra former av kärnenergi, som t ex bestrålning av livsmedel, isotopundersökningar och sterilisering av skadeinsekter. Varför ska FN ha ett organ för denna mycket speciella teknik?

IAEA är ett självständigt organ med egen styrelse och budget. Det är inte troligt att denna styrelse kommer att vilja ändra sin stadga.

Men IAEA rapporterar varje år till FN om sin verksamhet. Det måste vara möjligt för FN att tillse att mandatet ändras för dess organ när utvecklingen visar att det ursprungliga uppdraget inte längre är relevant.

Sverige bör i FN verka för att IAEAs mandat begränsas till försök att hindra kärnvapenspridning och till kontroll av säkerheten i kärnkraftverken. Däremot är det olämpligt att IAEA har en skyldighet att sprida kärnenergin över världen.

U-ländernas berättigade krav på hjälp med en hållbar energiförsörjning i Brundtland-rapportens anda bör tillgodoses. Sverige bör kraftfullt stödja FNs arbete med nya och förnybara energikällor.

Marin kapprustning och örlogsbesök

Det finns risk att skrotning av landbaserade medeldistanskärnvapen kompenseras med en upprustning av sjöbaserade vapen. En betydande del av de sjöbaserade vapnen antas ständigt vara till havs ombord på fartyg eller flygplan på rutinuppdrag. Om en ny generation sjöbaserade kryssningsmissiler skulle tillkomma, kommer denna situation att ytterligare accentueras. Det stora antalet kärnvapen till sjöss till trots, har kärnvapnen endast varit föremål för en begränsad uppmärksamhet – säkert beroende på kärnvapenmakternas politik att "varken bekräfta eller förneka förekomsten eller frånvaron av kärnvapen ombord på specificerade fartyg vid angivna tidpunkter". Man kan också notera att antalet kärnkraftverk för framdrivning av u-båtar och andra krigsfartyg är större än antalet kärnkraftverk på land.

Den marina rustningsutvecklingen är ingen isolerad företeelse utan en del av den allmänna kapprustningen. Rustningskontroll avseende marina styrkor och marin verksamhet måste därför bedömas på samma sätt som annan rustningskontroll.

Den tekniska utvecklingen har gått lika fort inom det marina området som inom övriga militära områden. Kärnvapnen, kärnreaktorerna, elektroniken, datorerna, flyget, "det automatiska slagfältet" och vapenverkan är alla teknikområden, som utvecklas snabbt och är relevanta på det marina området.

Nya metoder för navigation tillåter operation i nästan alla väder och i mörker med allt större precision. U-båtsoperationer i istäckta områden har blivit rutin.

Den ökande marina aktiviteten har också ökat risken för oavsiktliga incidenter, konfrontationer mellan olika marina förband samt kollisioner mellan militär och civil verksamhet på havet.

Sverige har ett stort intresse av att få till stånd marin rustningskontroll. Det har blivit allt svarare att överblicka den militära aktiviteten också i de nordligare farvattnen. Kärnvapenbestyckade fartyg finns i vårt närområde.

Åtgärder som skulle kunna minska den marina kapprustningen är

- begränsningar av u-båtar med strategiska kärnvapen å ena sidan och de u-båtsbekämpande medlen å andra sidan (antal och verkan)
- skapande av rimlig kustsäkerhet för mindre och medelstora kuststater
- förtroendeskapande åtgärder
- återhållsamhet med marina övningar
- modernisering av internationella regler för sjökrigföring

En annan framkomlig väg kan vara överenskommelser om att taktiska kärnvapen på ytfartyg förs i land. USA som har en negativ inställning till marina

rustningsbegränsningar har visat intresse för denna möjlighet. Därigenom öppnas möjligheter till diskussioner om begränsningar av kärnvapen.

Det är väsentligt att de förslag Sverige lägger fram i internationella fora bygger på en ingående kunskap om olika attityder till den marina rustningen i berörda länder, så att förslagen kan väcka gehör.

När det gäller örlogsbesök från kärnvapenmakter bör Sverige fortsätta verka internationellt för att stormakterna ska upphöra med sin praxis att varken bekräfta eller förneka förekomsten av kärnvapen ombord. Detta bör likafullt inte hindra att Sverige, i avvaktan på internationella resultat, kräver besked om att svensk lag i detta avseende respekteras i samband med örlogsbesök från kärnvapenmakter eller på annat sätt försäkras sig om att så sker. Det är motiverat att en sådan skärpning av praxis kommer till stånd.

Nordisk säkerhet

Det nordeuropeiska och det nordatlantiska området har fått en ökad strategisk betydelse. Stormakterna har på olika sätt visat ett tilltagande intresse för utvecklingen här. Den politiska utvecklingen i Sovjetunionen är av stort intresse och kan på sikt förbättra det politiska klimatet i vårt närområde. De konkreta nedrustningsöverenskommelserna mellan Sovjetunionen och USA har ännu inte lett till någon nedrustning som speciellt påverkar nordeuropa. Det förekommer tvärtom en ökad militär aktivitet från båda alliansernas sida i vårt närområde. Den ökande övnings- och spaningsverksamheten har lett till gränskränkningar till sjöss och i luften som aldrig får accepteras. Sverige måste vara fast beslutet att skydda landets territorium med alla tillgängliga medel och att demonstrera för omvärlden att våra gränser är definitiva.

Sveriges neutralitetspolitik måste fullföljas med fasthet och konsekvens. Att vi i vår del av Europa under senare tid varit befriade från allvarliga kriser betyder inte att situationen på våra breddgrader har varit statisk.

De nordiska länderna måste utifrån sina säkerhetspolitiska lösningar överväga åtgärder som ytterligare kan konsolidera och stärka stabiliteten i norra Europa. En kärnvapenfri zon skulle kunna stärka de nordiska ländernas säkerhet. Idén om en kärnvapenfri zon i Norden bygger inte bara på att de nordiska länderna skall förklara sig kärnvapenfria i både freds- och krigstid, och att kärnvapenmakterna skall avkrävas s. k. negativa säkerhetsgarantier. Zonarrangemanget förutsätter också att kärnvapenmakterna drar tillbaka sådana kärnvapen från det nordiska närområdet som i första hand måste betraktas som ett hot mot de nordiska områdena. I synnerhet förutsätts hela Östersjön bli kärnvapenfritt.

En nordisk kärnvapenfri zon förutsätter effektiva kontrollsystem av kärnvapenstyrkorna i anslutning till området, därför bör ett avtal om effektiv och återkommande kontroll av styrkor i anslutning till regionen ingå som en naturlig del av avtalet. Ett balanserat zonarrangemang, som inte ger någon part ensidiga fördelar, skulle kunna främja avspänningen i ett för stormakterna intressant område. De nordiska länderna måste först av allt vara eniga om att det ligger i ländernas intresse att få till stånd en kärnvapenfri zon i norra Europa. Det förutsätter också ett brett politiskt stöd i partierna i de nordiska länderna. Centerpartiet ser det som värdefullt att en enig svensk riksdag har

slutit upp kring zontanken. Arbetet i ämbetsmannakommittén angående en kärnvapenfri zon fortskrider, men nya initiativ behövs för att driva på arbetet. Vi anser att en parlamentarisk arbetsgrupp med företrädare för riksdagspartierna i Norden skulle innebära att frågan förs framåt. Det kan leda till en fördjupad nordisk dialog i säkerhetspolitiska frågor, utifrån de olika säkerhetspolitiska lösningar länderna valt.

Sverige måste ta fasta på möjligheterna att främja en avspänning i det nordeuropeiska området. För Sverige är det, som vi tidigare nämnt i motionen, viktigt att få till stånd förtroendeskapande åtgärder till sjöss i det nordatlantiska och nordeuropeiska området. Det kan finnas skäl att inom ett utvidgat ESK-arbetet mer studera dimensionen från Medelhavet till Nordpolen, utöver den som finns idag från Ural till Atlanten. Det är viktigt att man inom ESK-arbetet tar fram ett speciellt program för förtroendeskapande åtgärder i norra Europa.

Kryssningsmissiler är en vapentyp med nya egenskaper. De är lågflygande och svåra att upptäcka. De är förhållandevis billiga att tillverka och kan därför befaras få en allt större spridning om inte åtgärder sätts in för att förhindra detta. De kan dessutom utgöra ett särskilt hot mot oberoende länder som Sverige, genom att de med sina flygbanor kan kränka vårt territorium. Även oavsiktliga kränkningar eller olycksfall vid hanteringen av dem kan innebära ett hot mot oss.

Vi anser därför att det är angeläget att så snart som möjligt få till stånd internationella förhandlingar som syftar till ett förbud mot kryssningsmissiler.

Krigsmaterielexport

Krigsmaterialexporten har varit föremål för en utredning som offentliggörs inom kort. Vi förväntar oss att utredningen i enlighet med sina direktiv bl a har utrett alternativet ett totalstopp av vapenexporten och att man klargjort gränsdragningen mellan civil och militär materiel.

Det som har hänt på vapenexportområdet har skadat Sveriges anseende och utgör en utrikespolitisk belastning. Det får aldrig råda någon tvekan om att reglerna för vapenexport och tillämpningen av dem fullt ut harmonierar med den svenska säkerhets- och utrikespolitiken.

Det är viktigt att regeringen snarast förelägger riksdagen en proposition i frågan, som leder till att den nuvarande motsättningen undanröjs.

Hemställan

Med hänvisning till det anförda hemställs

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om det fortsatta ESK-arbetet,
2. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om vikten av ökade forskningsresurser inom UD:s ansvarsområde
3. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om kärnvapenprovstopp.
4. att riksdagen begär att regeringen i internationella fora aktualise-

rar sambandet mellan kärnkraft och kärnvapen i enlighet med vad som anförts i motionen.

5. att riksdagen begär att regeringen tar initiativ till en förändrad inriktning av IAEA:s verksamhet, i enlighet med vad som anförts i motionen.

6. att riksdagen begär att regeringen framlägger förslag till konkreta åtgärder för att förhindra marin rustning.

7. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om en skärpning av praxis vid örlogsbesök av kärnvapenmakter.

8. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om förtroendeskapande åtgärder i norra Europa.

9. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om en parlamentarisk arbetsgrupp för kärnvapenfri zon i norra Europa.

10. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om förbud mot kryssningsmissiler.

11. att riksdagen hos regeringen begär att en proposition snarast föreläggs riksdagen där motsättningen mellan vapenexport och Sveriges säkerhets- och utrikespolitik undanröjs.

Stockholm den 25 januari 1990

Pär Granstedt (c)

Karin Söder (c)

Birgitta Hambræus (c)

Gunhild Bolander (c)

Ingbritt Irhammar (c)

Sven-Olof Petersson (c)

Karin Israelsson (c)

Gunnar Björk (c)

Lennart Brunander (c)

Ingvar Karlsson (c)
i Bengtsfors